

*О.Б. Комарницька,
аспірантка
(Прикарпатський національний університет
ім. В. Стефаника)
(Науковий керівник доцент О.П. Кучинська)*

Дві інстанції для судового розгляду справ приватного обвинувачення

Ключові слова: потерпілий, відмова, сім діб, Рішення Конституційного суду.

Порядок провадження у кримінальних справах визначається КПК України. Численні зміни та доповнення до даного Кодексу вже не спроможні забезпечити належний та системний підхід до врегулювання кримінального судочинства.

Прикладом для цього є справи приватного обвинувачення. Так, ч. 1 ст. 27 КПК визначено, що кримінальні справи про такі злочини як умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України), побіи (ч. 1 ст. 126 КК) та самоправство (ст. 356 КК) щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого [1, 65].

Юридично необізнана особа, як правило, звертається з заявою до органу дізнання (міліції), у переважній більшості – до дільничних інспекторів. Вже після перевірки, а найголовніше без урахування думки і бажання постраждалої особи, що є обов'язковим для справ приватного обвинувачення, орган дізнання виносить постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за відсутністю в діянні складу злочину (п. 2 ч. 1 ст. 6 КПК), про що повідомляє заінтересовану особу (заявника).

Дійсно, відповідно до закону (ч. 3 ст. 98 КПК), справи приватного обвинувачення, тобто ті, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого (постраждалого), окрім передбачених винятків (ч. 3 ст. 27

КПК), можуть бути порушені тільки суддею. Але у даному випадку порушення суддею кримінальної справи формально буде суперечити закону. І саме тому суддя, як правило, виносить постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. При цьому підставою для прийняття такого рішення суддею та винесення ним постанови про відмову в порушенні кримінальної справи використана не скасована постанова органу дізнання про відмову у порушенні кримінальної справи та п. 11 ч. 2 ст. 6 КПК.

Однак слід узяти до уваги те, що у даній категорії справ відповідно до ч. 1 ст. 99 КПК закон дозволяє відмовити в порушенні кримінальної справи тільки за відсутності підстав до порушення кримінальної справи. А в цьому випадку підстави до порушення кримінальної справи наявні. Це – ознаки злочину, який чинним процесуальним законом віднесено до справ приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 27 КПК). Саме тому заяву особи необхідно у будь-якому випадку, незалежно від органу, до якого вона була подана, направляти до суду.

Підтвердженням наведеного постановою Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. “Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів” (п. 25), де зазначено, що “суди зобов'язані забезпечити належний розгляд заяв громадян про

злочини, справи щодо яких порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, і не допускати фактів необґрунтованої відмови у порушенні цих справ”, а також (п. 27): “Суддя не вправі відмовити у прийнятті скарги потерпілого про притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 356 КК, якщо скарга надійшла до районного (міського суду) з прокуратури чи з інших компетентних органів у порядку, встановленому п. 3 с. 2 ст. 97 КПК” [2].

Закцентуємо увагу на тому, що саме незаконне рішення органу дізнання, який вийшов за межі наданих йому повноважень та виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, породжує “законні” підстави для прийняття такого ж рішення суддею. Крім цього, як наслідок, порушується ст. 2 КПК – не виконуються завдання кримінального судочинства, а головне – не забезпечується належним чином гарантоване Конституцією право людини на ефективний захист від злочинних посягань. І, як наслідок цього, є обмеження права на судовий захист постраждалої особи у зв’язку з недосконалістю чинного кримінально-процесуального законодавства, що значно звужує можливість людини реально захистити свої законні права, порушені злочинними діями.

Але у подальшому постанову судді про відмову у порушенні кримінальної справи відповідно до ч. 3 ст. 99¹ КПК особа, інтересів якої вона стосується, або її представник мають право оскаржити в апеляційному порядку протягом семи днів з дня одержання копії постанови. При цьому чимало дебатів у практиків викликає і зміст положення п. 3 ч. 3 ст. 251 КПК щодо того, що на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи протягом семи діб з дня її винесення особа, яка подала скаргу, вправі подати апеляцію до апеляційного суду [4, 756].

Замислимося над тим, з якого часу починається відрахування семи днів для скаргника та заінтересованої особи або її представника? Дана прогалина на практиці викликає багато непорозумінь. З огляду на те, що норми процесуального закону не ви-

значають статусу заінтересованої особи, а лише вказують на це, то, на наш погляд, під заінтересованою особою мається на увазі особа, права та інтереси якої порушуються або призведуть до порушення постановою про відмову у порушенні кримінальної справи. Разом з тим підкреслимо, що до заінтересованої особи, чий права порушено, належить і скаргник. Тобто у скаргника є право вибору щодо відрахування часу для подання апеляції.

Адже постанова про відмову в порушенні кримінальної справи є такою, що перешкоджає подальшому провадженню у справі. За наявності такого рішення далеко не кожний постраждалий у вказані строки та з дотриманням передбаченої законом процедури зможе це зробити.

І дійсно, як наслідок, породжується почуття безкарності у правопорушників, моральне приниження постраждалих, а саме головне – створюються законні умови для зловживань з боку як посадових осіб органу дізнання, так і суддів.

Звертаємо увагу на те, що обов’язком органу дізнання, слідчого, прокурора та суду в межах компетенції і на основі суворого дотримання норм чинного законодавства, а також у повній відповідності з інтересами окремої особи, суспільства і держави є забезпечення повної охорони прав та законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь.

При цьому необхідно звернути увагу на п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції, який визначає одну з основних засад судочинства – забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду; на ч. 2 ст. 383 КПК, що передбачає можливість перевірки в касаційному порядку постанов, які перешкоджають подальшому провадженню у справі, та ухвал апеляційного суду, винесених щодо цих постанов, і ст. 384 КПК, в якій закріплено перелік осіб, які мають право на касаційне оскарження або внесення касаційного подання на зазначені судові рішення, що перебувають у системному зв’язку. Це дає підстави для висновку, що крім осіб, які згідно з ч. 4 ст. 384 КПК мають право внести касаційне подання на

вказані судові рішення, касаційну скаргу на ці рішення також мають право подати особи, які в судовому порядку оскаржили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.

Вважаємо, що саме з метою позитивного вирішення проблемних питань, які виникають при відмові у порушенні кримінальних справ і необхідно застосовувати рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 р. № 11-рп, яким частково вирішено вказану проблему, а саме: “Частину другу статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України необхідно розуміти як таку, що надає право перевіряти в касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів щодо постанов про відмову в порушенні кримінальної справи” [3].

Як вбачається із зазначеного рішення, тепер можна оскаржити постанову районного (міського) суду про відмову в порушенні кримінальної справи у касаційному порядку відповідно до ч. 2 ст. 386 КПК протягом шести місяців з моменту набрання нею законної сили.

Для усунення прогалин у законодавстві, вирішення вказаної проблеми та реального забезпечення прав людини щодо захисту від злочину пропонуємо з урахуванням рішення Конституційного Суду України доповнити ст. 251 КПК ч. 4 такого змісту: “Постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за злочин, передбачений ч. 1 ст. 27 КПК України, особа, інтересів якої вона стосується, вправі подати каса-

ційну скаргу протягом шести місяців з дня одержання копії постанови”.

Внесення цієї зміни збільшить можливості ефективного захисту конституційних прав громадян, які цього потребують, а саме: у справах приватного обвинувачення, у яких права та інтереси потерпілих від злочинів захищені законодавством у недостатньому обсязі. Адже реалізація потерпілими прав, закріплених за ними кримінально-процесуальним законодавством, необхідна не лише для відстоювання та задоволення їх особистих інтересів, а й для впровадження конституційних засад кримінального судочинства, забезпечення рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Таким чином, потрібно визнати, що головну роль у захисті своїх прав у справах приватного обвинуваченого відіграє не потерпілий – постраждала від злочину особа, а недосконалий закон та хибна практика його застосування органами дізнання. Як наслідок, щорічно тисячі людей не мають можливості реалізувати своє право на ефективний захист від злочинних посягань.

Але, не дивлячись на кладене, з різних причин до цього часу вказана проблема не отримала достатнього висвітлення, розроблення та належного законодавчого вирішення, що призводить до нехтування обов'язку привести положення ст. 383 КПК України у відповідність до рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 р. № 11-рп.

Список літератури:

1. *Михеєнко М.М.* Кримінальний процес України. Підручник / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999 – 939 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 2 липня 2004 р. № 13 “Про практику застосування судами законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів” // Відомості Верховного Суду України. – 2004. – № 35.
3. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 р. № 11-рп “Щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України” // Голос України, 20 грудня 2007 р., № 240.
4. *Тетришник В.М.* Науково–практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: А.С.К., 2003. – 1056 с.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются нарушения прав потерпевшего в делах частного обвинения. Такие действия ведут к нарушениям постановления Пленума Верховного Суда Украины. Статья также освещает роль решения Конституционного суда Украины от 11 декабря 2007 г. № 11-рп. и намечает пути реализации указанного решения.

SUMMARY

This article describes the violations of victim rights in private prosecution cases. Those violations lead to the breach of Supreme Court of Ukraine decision dated of 11 th December 2007. The subject of the research is the mentioned above decision.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 23.09.08